

Uvod u Hobhousea*

Poslije izlaska prvog izdanja Hobhouseove knjige *Liberalism*, u londonskom je »Spectatoru« komentator zabilježio: »Gotovo je nemoguće naći primjer da su u tako maloj knjižici jasno izloženi bitni principi jednog političkog učenja«. Kao konzervativac koji je za autorove liberalne principe našao da ne vode ničem drugom do »odioznom zaključku o očaju«, prikazivač je dodao i ovo — »Profesor Leonard Hobhouse je filozof i majstor preciznog iskaza; iako se u ovoj knjizi služi zatvorenim procesom razmišljanja, u tom malom prostoru nema ni jednog odjeljka ili rečenice koja bi bila toliko eliptična da ne bi bila jednostavna za razumijevanje. S toga stajališta knjiga je izvanredno postignuće. Zato se nadamo i vjerujemo da će knjiga, sa svim svojim vrlinama, smetati onima s već stečenim uvjerenjima mada ne sumnjamo i u to da će mnoge ova knjiga privući, ako ne i preobratiti.«¹

Ipak, interesantno je zabilježiti da za tu Hobhouseovu knjigu neposredno nakon njezina pojavljivanja nije bilo velikog zanimanja, iako su u tom momentu i osvrti na nju bili rijetki. *Liberalizam* je tokom vremena postao jedna od najviše korištenih i citiranih naslova iz Hobhouseova opusa od 16 knjiga, te je najviše pridonio da se ime Hobhousea pridruži Lockeu, Benthamu, Johnu Stuartu Millu i T. H. Grenu kao najvećim filozofima liberalizma. Godinama kasnije — kada je u toku 1945. William Aylott Orton pisao o liberalnoj tradiciji (*The Liberal Tradition*), zabilježio je i ovo — »Vjerujem da će obligacija koju sa svim liberalima dijelim prema djelu L.T. Hobhousea biti evidentna.« Još kasnije, u toku 1962.

*
Tekst kojim uvodimo u poznavanje L. T. Hobhousea *Uvod* je A. P. Grinesa iz 1963. godine knjizi *Liberalism*, Oxford University Press, reprint, ed., 1974.

¹
The Spectator, Vol. 107, august 12, 1911, str. 248.

godine, kad je napisao *Marksiste (The Marxists)*, C. Wright Mills kazao je kako je Hobhouseov *Liberalizam* bio najbolja prezentacija liberalnih ideala u XX stoljeću za koju on zna. Pojavljujući se u brojnim izdanjima tokom ovog stoljeća (do 1950. godine na engleskom jeziku pojavilo se osam izdanja te knjige), Hobhouseov *Liberalizam* i danas zauzima istaknutu poziciju u suvremenim nastojanjima da se artikulira liberalna misao.

Leonard Trelawny Hobhouse izrastao je u osobitoj i konvencionalnoj okolini viktorijske epohe. Rođen je 1864. godine u St. Iveu blizu Liskearda kao najmlađi od sedmero djece uvaženoga Reginalda Hobhousea, arhidakona od Bodmina, i Caroline Trelawny, kćeri Sir Williama Trelawnyja. Otac je pohađao Eton i Oxford, a sin je nakon koledža Marlborough otišao u Oxford. Leonard Hobhouse diplomirao je u koledžu Corpus Christi u Oxfordu 1887. godine, da bi zatim postao član nastavnog zbora u koledžu Merton. Tri godine kasnije postao je asistent u Corpusu, a 1894. godine u istom je koledžu bio izabran i za nastavnika. Stekavši najbolje klasično obrazovanje (latinski je mladi Leonard učio prije polaska u školu), Hobhouseov je nemiran duh nailazio na teškoće tražeći sklad između takvog znanja i živog iskustva koje ga je okruživalo. Otac mu je bio nepokolebljiv konzervativac. U Marlboroughu Leonard je doživio pravo ušihenje nad djelima Johna Stuarta Milla, Herberta Spencera i Giussepea Mazzinija. Bio je aktivan član školskih debata grupa u kojima je zagovarao »demokratsku« stranu. Njegov intelektualni interes prema filozofiji posve ga je orijentirao prema sociologiji i politici. Ekonomist John A. Hobson u svojim je memoarima to ovako opisao — »Iako je u svojoj težnji prema filozofskoj istini ostavljao dojam 'nezainteresiranog', znanje i život na načelima razuma za Hobhousea nikad nisu bili ciljevi za sebe — oni su imali biti u akciji šireg značenja, i to u akciji za postignuće boljeg života ljudi. U tom smislu za nj se može reći da je u pogledu te široke zamisli uvijek ostao pragmatist. Nastojao je doseći istinu u smislu da ona bude kormilar života. Njezini poklonici treba da se njome koriste za boljitak čovječanstva.«² Senzitivnu društvenu svijest Hobhouse je tokom osamdesetih i devedesetih godina XIX stoljeća pokazao svojim aktivnim sudjelovanjem u radu sindikalnih organizacija i u obrazovanju radništva, iako u Oxfordu onoga vremena nije vladala odgovarajuća atmosfera za naklonosti te prirode. Iz toga vremena, kad je u Oxfordu zajedno s Grahamom Wallasom organizirao debate o sindikalizmu, potječu i njegove filozofske studije pisane za časopis »Mind«: *Experimental Certainty, Induction and Deduction, Some Problems of Conception*. Njegov interes za praktična pitanja i probleme iz suvremenosti uočava u njegovoj prvoj knjizi o radničkom pokretu iz 1893. godine (*The Labour Movement*), a svoj filozofski interes Hobhouse je iskazao u drugoj monumentalnoj knjizi *The Theory of Knowledge*, iz 1896. godine, koja je doživjela tri izdanja.

Hobhouse je Oxford napustio 1897. godine. S trideset i tri godine preuzeo je mjesto urednika »Manchester Guardian«. Istupivši tako iz kabi-

2

J. A. Hobson — Morris Ginsberg, *L. T. Hobhouse*, George Allen and Unwin, London, 1931, str. 26—27.

netske atmosfere profesure i ušavši u svijet momentalnih ocjena Hobhousea su ponovo zaokupili interesi koje je imao još dok je bio student. Još u Marlboroughu Hobhouse je bio jedan od urednika školskih novina »Marlburiana«, a u Corpusu je bio jedan od najaktivnijih članova Pelican Esay Cluba. Kao član uređivačke ekipe »Guardiana« imao je priliku da urođenom novinarskom sposobnošću na najbolji mogući način izrazi svoja već zrela liberalna stajališta. Pet godina provedenih u »Guardianu« za Hobhousea su najaktivnije i najkreativnije godine. Ni u to vrijeme Hobhouse nije posve zapustio svoju akademsku karijeru. U Owens Collegeu, koji je kasnije prerastao u Mančestersko sveučilište, postao je profesor sociologije. U sklopu te djelatnosti napisao je i treću knjigu *Mind in Evolution*, koja je objavljena 1901. godine. Društvena aktivnost Hobhousea bila je u tom razdoblju više nego intenzivna. Bio je jedan od najotvorenijih kritičara burškog rata. Hobhouse je i dalje zagovarao sindikalizam i uvođenje niza povlastica za radnike (npr. starosne penzije). U tom smislu Hobhouse je djelovao s pozicija ljevičarskog liberalizma. Za »Guardian«, u kojem je pisao članke i uvodnike, radio je uglavnom noću. U toku posljednje godine rada u novinama Hobhouse je napisao oko 322 prikaza knjiga i drugih članaka. U toku 1902. godine, zasićen tim poslom, prekinuo je s aktivnim uredničkim radom u »Guardianu«. Napustio je Manchester i otišao u London.

Nakon serije predavanja na sveučilištu u Birminghamu i Londonu, nove knjige *Democracy and Reactions* (koja je izašla 1904., a predstavlja Hobhouseovu kritiku engleskog imperijalizma), te određenog vremena provedenog na mjestu urednika kratkovjeke »Tribune«, Hobhouse se vraća akademskoj karijeri, prihvaćajući položaj profesora sociologije na Londonskom sveučilištu. Na tom položaju bio je od 1907. pa sve do svoje smrti — 1929. godine.

Doseg Hobhouseove misli više je nego impresivan. Poput Spencera prije njega, i Hobhouse je pokušao integrirati veliko znanje u sistem misli koji, počivajući na antropologiji, radi razumijevanja samih početaka izrasta preko psihologije, ekonomije i političke znanosti prema filozofski željenome cilju harmoničnog univerzuma. Ta svestranost i usmjerenost Hobhouseova djela može se vidjeti i pratiti preko naslova njegovih knjiga: *Morals in Evolution* (1906), *Social Evolution and Political Theory* (izašla zajedno s *Liberalizmom* 1911. godine), *Development and Purpose* (1913), *The Metaphysical Theory of the State* (1918), koja sadrži Hobhouseovu kritiku Hegelovih i Bosančetovih ideja, *The Elements of Social Justice* (1921), *Social Development* (1924). U četrnaestom izdanju Britanske enciklopedije Hobhouse je napisao priloge o komparativnoj etici i komparativnoj psihologiji (*Comparative Ethics, Comparative Psychology*). Hobhouseovi posljednji objavljeni članci bili su napisi o aristokraciji i kršćanstvu, pisani za *Encyclopaedia of the Social Sciences* (odrednice: *Aristocracy and Christianity*). Ugled stečen zbog širokog znanja može se vidjeti i po činjenici što je predavao na najcjeljenijim sveučilištima u Americi i Engleskoj. Tako je u Americi sociologiju predavao na Sveučilištu Wisconsin, političku znanost na Sveučilištu Columbia, a filozofiju na Harvardu. Njegova predavanja slušali su i studenti Yalea i sveučilišta iz Kalifornije.

Guido de Ruggiero je u svojoj knjizi *The History of European Liberalism* (1927) napisao — »Najbolja formulacija novog engleskog liberalizma XX stoljeća jeste, po mojem mišljenju Hobhouseova. U njegovu djelu Millovo i Greenovo učenje nalazimo u osuvremenjenu obliku.«³

Poput Johna Deweya u SAD, i Hobhouse je u Engleskoj nastojao rekonstruirati socijalnu filozofiju na način da se na putu prema društvenom prosperitetu i harmoničnom odnosu osobnog i društvenog ostvarenja na najbolji mogući način sačuvaju tradicionalne vrijednosti individualizma. *Liberalizam* je napisan u vrijeme kad je u engleskoj politici onoga vremena jasno došla do izražaja fundamentalna podjela između starog liberalizma, koji je bio definiran, doktrinaran, umrtvljen, i novog liberalizma, koji je bio u pokretu, amorfan i još neartikuliran dokraja. Na jednoj strani postojala je jasna i neproturječna doktrina s desetkovanim političkim sljedbenicima iza sebe; na drugoj strani postojao je narasli politički pokret kojemu je nedostajala definirana društvena doktrina. U očima mnogih stari je liberalizam, udružen s doktrinom »mir, štedljivost i reforme«, slobodna trgovina i slobodno ugovaranje, umro zajedno s Gladstoneom 1898. godine. »Devetnaesto stoljeće može se nazvati stoljećem liberalizma«, napisao je Hobhouse, »no njegovi znalci znaju da danas sreća više ne služi ovaj veliki pokret.« Mir je ustuknuo pred imperijalističkim ratovima — engleskim u burskom ratu, sjevernoameričkim u španjolsko-američkom ratu; štedljivost je uzmakla pred utrkom u naoružavanju; reforma više ne znači uklanjanje takvih ograničenja u trgovini kakvi su bili zakoni o žitu, već novo »restriktivno« zakonodavstvo doneseno u interesu društvene reforme. U članku *Svjetska politika*, pisanom 1900. za »Nation« iz New Yorka, Hobhouse izričito kaže: »Liberalizam je opadajuća, gotovo nepostojeća snaga. Jedino još neznatan broj pretežno starijih ljudi drži do liberalne doktrine. Kad oni odu, liberalizam više neće imati sljedbenike.«⁴ Prema tome, Hobhouseova reformulacija liberalizma bila je adresirana na novu generaciju sljedbenika, pretežno na mlade ljude, mlađe sveučilišne naraštaje u kojima je Hobhouse vidio najveću nadu za socijalnu reformu.⁵ Kad je 1911. bio objavljen *Liberalizam*, Hobhouse je bio u toku sa svojim predavanjima na Sveučilištu Columbia.

Živi proces političkih reformi u Americi nagnao je Hobhousea da poslije povratka u Englesku napiše članak pun entuzijazma u vezi sa zbivanjima u Americi. Članak je, pod naslovom »Novi duh u Americi«, bio objavljen u »The Contemporary Review«. »Mirne duše mogu kazati da ono što se misli danas na sveučilištima u SAD mislit će se i sutra; na tamošnjim sveučilištima misli se pojmovima narasle društvene svijesti, jednom širokom i velikodušnom interpretacijom socijalne dužnosti i općeg dobra.«⁶

Zaokret liberalizma XIX stoljeća u pravcu društvenih reformi XX stoljeća, koje će uspjeti sačuvati fundamentalne temelje individualne slo-

3 Guido de Ruggiero, *The History of European Liberalism*, Oxford University Press, London, 1927, str. 155.

4 *The Nation*, LXI, 1900, str. 105.

5 Hobson — Gonsberg, op. cit., str. 75.

6 L. T. Hobhouse, *The New Spirit in America*, »The Contemporary Review«, srpanj 1911, str. 6.

bode, natjerao je Hobhousea da se uhvati ukoštac s mnogim, često i divergentnim filozofskim pozicijama njegova doba. Tako se u Hobhouseovu djelu često i indirektno može uočiti njegov odnos prema Hegelu i engleskim idealistima, Marxu i engleskim ekonomistima, Spenceru i evolucionistima, H. Georgu i poreznim problemima, filozofskom radikalizmu od Benthama do mlađeg Milla. Odbijajući u svojoj *Metafizičkoj teoriji države* autoritarne i impersonalne implikacije Hegelova idealizma, Hobhouse isto tako ne pristaje uz organsku i interdependentnu koncepciju društva T.H. Greena. Odbijajući statičnost nekih idealističkih filozofa, Hobhouse je jednako tako odbijao i antistatičnost H. Spencera. Za Hobhousea politika nije pitanje čovjeka suprotstavljenog državi, već pitanje čovjeka koji prihvaća državu kao instrument društvene organizacije koja služi za ostvarenje osobnih i društvenih probitaka. Progressivna društvena evolucija traži, prema tome, svjesno upravljanje i svrsishodnu kontrolu. Inspirirajući poruku društvene reforme koju je 1880-ih godina u Engleskoj započeo H. George, Hobhouse je kasnije tumačio kao proširenje koncepta nekontroliranog prirasta i u tom smislu kao dalji korak prema njegovoj primjenljivosti u poreznoj reformi. Naposljetku, Hobhouseov *Liberalizam* smjera rekonstrukciji društvene filozofije koja bi branila bitne vrijednosti individualizma, i to na ekonomiji bitno usmjerenoj prema socijalizmu; Hobhouse je smjerao ostvarivanju »liberalnog socijalizma«. Izbjegavajući *laissez-faire* liberalizam na jednoj strani i doktrinarni ekonomsko determinirani socijalizam na drugoj strani, Hobhouse je nastojao opravdati teoriju koja se pola stoljeća kasnije u osnovi i realizirala kako u Engleskoj, tako i u Americi, i to u obliku rudimentarnih oblika liberalne države blagostanja (welfare state).

U dugoj filozofskoj tradiciji Hobhouse je uočavao težnju prema harmoniji kao cilju društvene organizacije, razvoj i promjenu kao uvjete života. Socijalni i politički problem, prema Hobhouseu, postoji u pomirenju individualne slobode i svrsishodnih promjena ili razvoja koji vodi društvenoj harmoniji. Sve značajne slobode razumijevaju ograničenja jer, kaže Hobhouse, »ograničenje jednog u konkretnom slučaju uvjet je slobode drugog u istoj toj prilici.« Društvena kontrola se tako predstavlja kao nužnost socijalne slobode. Upravo je to označavalo glavno mjesto raskida između Hobhouse, »ograničenje jednog u konkretnom slučaju uvjet je slobode drugog kao na reziduum koji ostaje nakon uklanjanja autoriteta. Uzimajući kao valjanu osnovu temeljnu pretpostavku filozofskih radikala o prirodnoj harmoniji interesa između pojedinačnih sebičnih interesa i društvenog dobra, na društvenu kontrolu može se gledati kao na bezumnju, nepotrebnu, u krajnju ruku arbitrarnu interferaciju u osobne slobode. No takva harmonija nije zbiljski zasnovana; štoviše, iskustvo je pokazalo da se harmonija i sloboda mogu ostvariti samo preko socijalne alokacije određenih ograničenja.

Za Hobhousea društvo nije skupina sebično zainteresiranih individua. Društvo je prije organizam sastavljen od međusobno povezanih živih dijelova koji utječu jedan na drugoga. Tako je Hobhouse pisao — »ako život društva nije ništa do život pojedinaca u kojem oni djeluju jedni na druge, onda bi život pojedinca, u protivnome, trebao biti nešto posve drugo u slučaju njegove odvojenosti od društva. U toj prilici teško da bi i preživio.« Ljudski je život tako bitno povezan sa svojim fundamentalnim ispoljenjima,

čak je i individualizam čovjeka utemeljen u društvenim uvjetima. Pojedinac ne može uzmaknuti iz društvene okoline doli nasiljem na vlastitu humanost; društveni se napredak, prema tome, i sastoji u ozakonjenju takvih ograničenja koja bi posvema podržavala harmonični i svestrani razvitak pojedinca. To bi, po mišljenju Hobhousea, bila »moguća etička harmonija koju bi, djelomice disciplinom, djelomice izgradnjom boljih uvjeta života, čovjek mogao postići, a u toj realizaciji upravo i leži društveni ideal.«

Ako je »prvi uvjet, sveopće slobode mjera univerzalnog ograničavanja«, onda je slijedeći plod slobode istinska jednakost. Hobhouse je, naime, više puta isticao kako »puna sloboda razumijeva punu jednakost«. Sloboda osnovana na nejednakosti mora uzrokovati nejednakost koja se obično manifestira postojanjem privilegija. U tom je pravcu Hobhouse naročito zagovarao, s jedne strane, onu redistribuciju zabrana koja je slabim i potlačenim članovima društva tradicionalno pružala mogućnost napretka, dok su s druge strane tradicionalno uspješniji trebali nositi terete i odgovarati razmjerno svojim probojcima. Dakako, Hobhouse u ovoj prilici nije nudio magične formule za ostvarenje toga cilja jednake slobode u harmoničnom društvu, ali je zato ustrajno vjerovao u velike mogućnosti ljudskog razvoja, inteligentnog društvenog razvitka i dobre volje. Hobhouse je zagovarao društveno planiranje pune zaposlenosti, opće pravo glasa, javno obrazovanje, socijalno staranje o starima i nemoćnima, rudimentarne uvjete za slobodu u vrijeme kada su se ti programi u najmanju ruku činili himerični. Metode realizacije tih ciljeva, govorio je Hobhouse, mijenjaju se ovisno o okolnostima. Može se, dakle, kazati da je — izdvajajući filozofski radikalizam iz njegove uže društvene baze, srednje klase XIX stoljeća — Hobhouse ovoga presadio u uvjete već naraslog društva u kojemu su sve slobode povezane sa značenjem racionalne društvene svrhe što se postiže kako postepenom društvenom legislativom, tako i dnevno potrebnim individualnim odlukama.

»Liberalizam je vjerovanje da društvo može biti sigurno ustanovljeno na samousmjeravajućoj snazi ličnosti i da je to jedini temelj na kojemu se može izgraditi istinska zajednica, a kako su tako ustanovljene njezine osnove nadasve duboke i široke, nema granica tom razvoju. Sloboda tako postaje ne toliko pravo pojedinca, koliko društvena nužnost. Prema tome, ne radi se o zahtjevu A da ga B ostavi na miru, već o dužnosti B da A tretira kao razumno biće.«

I dalje, piše Hobhouse: *»Naposlijetku, i progres društva kao i progres pojedinca, ovisi o izboru. On nije 'prirodan' u smislu u kojem fizički zakon shvaćamo kao prirodan, jer se napredak ne odvija automatski, napredujući sa stepenice na stepenicu bez povremenih zastoja, skretanja čas lijevo, čas desno. On je prirodan jedino u smislu u kojem on predstavlja izraz duboko poživajućih snaga ljudske prirode koje se ispoljuju samo u postepenom i teškom procesu uzajamnih prilagođavanja. Svaka konstruktivna društvena doktrina počiva na koncepciji ljudskog progressa. Srce liberalizma je razumijevanje da progres nije stvar mehaničkog izuma, već oslobađanja žive spiritualne energije. Dobar mehanizam je onaj koji osigurava kanale unutar kojih ta energija teče nesmetano, bez zapreka, oživljavajući u svom izobilju društvenu strukturu, rasprostirući i oplemenjujući misaoni život.«*